

Vitányi Iván

Amatőrművészet a mai Magyarországon

Az úgynevezett amatőrművészet a modern társadalom egyik érdekes és fontos jelensége. Méghozzá egyszerre több szempontból is: az egész művészeti élet, a társadalom mindennapi élete, az élet minősége, a felnővekvő nemzedék társadalmi beilleszkedése szempontjából egyaránt. Ez azt is jelenti, hogy rendkívül komplex jelenség. Ha az egészet akarjuk vizsgálni, filozófiai, szociológiai és pszichológiai vonatkozásban egyaránt sokkal mélyebbre kell ásni, mint amit az éppen jelen lévő amatőr művészeti mozgalmak adatai – tehát a most szóban forgó könyv is – mutatnak. Ugyanakkor azonban e meglévő mozgalmaknak éppen ezek a mélyebb összefüggések adják meg az igazi értelmét.

Filozófiai értelemben arról van szó, hogy az esztétikum, mint alapvető emberi érték, nemcsak a művészetben van jelen, hanem az egész emberi életben. A szép, a jó és az igaz egymás testvérei, egymás nélkül nem léteznek. Nemcsak a szorosabban vett művészet hordozza az esztétikai értéket, hanem a mindennapi élet, a viselkedés, az öltözködés, a ruházkodás, a lakás. De ott van az esztétikum a cselekvésben és az erkölcsben, az élet értelmességében, a közösséggel való kapcsolatban is. Ott van mindenben, amit az ember mond, vagy – tágabb értelemben a modern informatika és kommunikációelmélet nyelvén – amit az ember kommunikál. Ahogy a nyelvész, Roman Jakobson mondta, minden emberi mondatnak van egy „referenciális” és egy „poetikus” funkciója, minden emberi megnyilvánulásunk át meg át van szöve az esztétikummal. Még akkor is, amikor nem veszünk róla tudomást. A művészet maga csak mintegy sűrítője a mindig is jelen lévő poézisnek.

Éppen ezt vizsgálja a szociológia: hogyan él az esztétikum a társadalomban. A történelem kezdetén, a törzsi és népi társadalmakban a művészet nem vált szét az élet más jelenségeitől. A paraszti nyelvben nincs is rá szó, mind a művészeti, mind a kultúra terminusa későbbi eredetű. A paraszti gondolkodás és eszmélkedés ismeri a dalt, a mondókát, a használati tárgyak készítését, a táncot, de valamennyit az életbe szöve használja. Énekel és táncol a lakodalomban, a temetésen, a fonóban, munka közben (aratáskor), de nem tart színelőadást, koncertet vagy kiállítást. Nincsenek művészek (még kevésbé hivatásosok és amatőrök) meg nem művészek. A fejlettebb társadalmakban, mindenekelőtt az újkor polgári világában azonban szétválnak és többszörösen rétegződnek ezek a funkciók. Az egész életet a differenciálódás jellemzi, kialakulnak és elkülönülnek az egyes foglalkozások. Külön réteggé alakul az értelmiség, benne a művészek. És kialakulnak azok a csoportok is, amelyek már szisztematikusabban foglalkoznak a művészettel, mint a népi-paraszti társadalomban, de nem olyan szisztematikusan, mint azok, akik hivatásuknak is választják.

A két csoport között soha nincsen kínai fal. Különösen, ha azt is tudomásul vesszük, hogy a professzionális státus önmagában nem garantálja az értéket. Mindig lehetnek és vannak olyanok, akik foglalkozásuk szerint professzionista művészek, de műveik értéke csekély. (Ez a Mozart-Salieri ellentét örök forrása – bár Salieri persze csak Mozarthoz viszonyítva volt kontár, a szakmai tudásnak birtokában volt.) És mindig lehetnek, vannak olyanok, akik nem is akar-

nak a művészetből megélni, mégis a legmagasabb értéket teremtik meg. Mint például Franz Kafka, aki mindvégig megmaradt banktisztviselőnek, és művét meg akarta semmisíteni. Még azt is hozzátehetjük, hogy a két foglalkozásszerű ágazat között mindig is volt egy dinamikus feszültség. Olykor, amikor a profi művészet valamely műfajban megmerevedik, epigon jellegűvé válik, az amatőrök oldaláról jön a megújulás. (Így volt ez például a színházi életben vagy a táncban a 20. század elején.)

Érdekesek a számszerű összefüggések. Magam jó harminc évvel ezelőtt a zenei életben számoltam végig. A professzionista zenészek aránya (akik abból élnek és megfelelő végzettséggel rendelkeznek) a társadalomnak 2-3 százalékát alkotják. Amatőrzenével szervezeten a társadalom 10-15 százaléka kerül kapcsolatba. A zene valamilyen igénnyel rendelkező közönségét 20-30 százalékra lehetett akkor becsülni. Ezek az arányok azóta változtak valamit, részben a beat- és a popjellegű zenei műfajok előretörése, részben a telekommunikációs eszközök fejlődése által. A rétegződés azonban ma is fennáll.

Az amatőrművészet ily módon konkrét társadalmi funkciót tölt be. A társadalomnak a foglalkozásszerű művészeknél sokkal szélesebb rétege számára teremti meg az esztétikai kifejezés és az esztétikai öröm lehetőségét. Az ifjúság soraiban belőlük rekrutálódnak mindazok, akikből majd hivatásos művészek lehetnek, mindazok, akik értő közönségként fogadják be a művészetet, a felnőtt lakosság körében pedig ők az esztétikai érték tudatos hordozói.

Mindezt végiggondolva érthetővé válik az amatőrművészeti mozgalmak történelmi és jelenbeli jelentősége. Történelmi jelentőségről is beszélhetünk, hiszen már a 19. században megtaláljuk kezdeteit (énekkarok, zenekarok, színjátszó körök formájában), a 20. században pedig minden nagy történelmi korszakban fontos szerepet vittek az új nemzedékek magatartásának kialakításában. Elég itt a harmincas évek nagy művészeti mozgalmaira (például a Kodály és Bartók szellemében megújult énekkari mozgalomra, a hirtelenül több száz csoportban szerveződő néptánc-mozgalomra) gondolnunk. Ugyanígy említhetjük, hogy a hetvenes-nyolcvanas években a drámai körök, a táncházak, a néptánc csoportok vagy a képzőművészeti körök munkájában szinte elemi erővel tört fel az a demokrácia iránti igény, amely aztán később a kilencvenes évek változásaiban öltött testet.

Nem naiv játszadozásról van tehát szó, hanem széles körű társadalmi jelenségről. A felnövekvő új nemzedékek nemcsak esztétikai értéket sajátítanak el, hanem a közösségi magatartás, a szolidaritás elemi formáit is, nemcsak magukat fejezik ki, hanem identitásuk megformálásába is itt kapnak segítséget. Anélkül, hogy ezt szüntelen és dagályosan kellene kimondani.

Aki részt vett ilyen munkában, tudja, hogy a fiatalok és felnőttek tíz- és százazreinek – nem túlzás: millióinak – nyújtott életre szóló élményt. Érdekes azonban, hogy erről sokszor megfeledkeznek. 1956 után sokan azt hitték, hogy az amatőrmozgalmaknak már vége, azokat csak felülről hozták létre. Nagy volt aztán a csalódásuk, hogy pár év alatt több tagjuk lett, mint bármikor azelőtt. 1970 körül meg arról cikkeztek a folyóiratok, hogy a népművészeti mozgalmaknak van vége, az új jelenségek (például a könnyűzene új hullámai) mindenestül elsodorták. Újabb csalódás érte őket: a táncház-mozgalom, a tárgyformáló népművészet nagyobb erővel jelentkezett, mint azelőtt. 1990 után is sok volt az aggódó, sőt sok volt a kárörvendő hang is. Ők azt gondolták, hogy az egész amatőrmozgalom a sztálinizmus terméke, nem lesz rá többé sem igény, sem szükség. És mit látunk: a mozgalmak ma is élnek. Mint ahogy élnek az Amerikai Egyesült Államokban, Francia- vagy Németországban és Japánban, meg Fekete-Afrikában és Dél-Amerikában, mindenütt más és más formában, más és más körülmények között, más eredménnyel, de mindenütt.

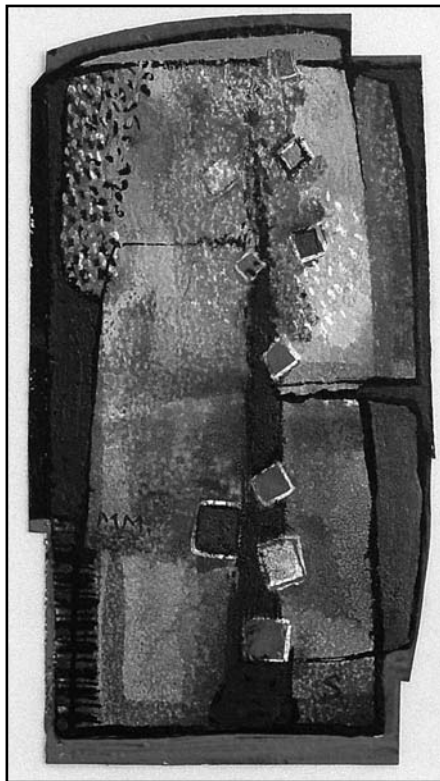
Igaz, sokszor nehezen, sokszor kínlódva, sokszor önmagukkal, sokszor meg új jelenségekkel birkózva. Éppen azért van ez így, mert élő, szerves jelenségről van szó. A társadalmi átala-

kulás maga is sok nehézséget hozott (többek között a külső körülményeket, tehát mindennek előtt a „fenntartókat” tekintve). Volt egy megrendülés, voltak, vannak és lesznek válságok is. Egészében véve azonban a mozgalom ma is szerves, rangos része az egész társadalom egyetemes művelődésének.

Ez a könyv képet igyekszik adni az amatőr művészeti mozgalom, pontosabban mozgalmak jelenlegi helyzetéről és problémáiról. Amint a mozgalom is sokszínű, sokszínű ez a kép is. Nem is mindig egyenletes, műfajok, irányzatok és olykor a szerzők szerint sem. De őszinte a kép, és így együtt áttekintést nyújt az egészről. Remélem, sokan forgatják majd haszonnal mind a mozgalmak résztvevői, mind támogatói, sőt talán azok is, akik eddig nem voltak közel hozzájuk, de most szeretnének többet tudni róluk. És talán segít majd a mozgalmak új sikereiben is.

(Alkotó emberek. Amatőr művészetek az ezredfordulón; főszerkesztő: Kovácsné Bíró Ágnes, szerkesztő: Tóth Zsuzsanna, társszerkesztő: Kiss László; kiadja a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztálya, 2001; 2. javított kiadás: 2005)

Kompozíció